

พระไตรปิฎก

(ฉบับมหายาน)

บันทึกโดย

พระคณาจารย์จีนธรรมวิริยาจารย์ (เย็นเขียว)

(รองเจ้าคณะใหญ่จีนนิกาย วัดมิ่งกรกมลาวาส)

เรียบเรียงโดย

หลวงจีนใบฎีกา (เย็นจี่)

(เลขานุการเจ้าคณะใหญ่จีนนิกาย วัดโพธิ์แมนคุณาราม)

พระไตรปิฎกฉบับมหายาน

ท่านผู้เจริญทั้งหลาย กำหนดหัวข้อในวันนี้ก็จะพูดถึงพระไตรปิฎกฉบับมหายาน ประวัติความเป็นมาและเนื้อหาของพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน เราจะพยายามอย่างยิ่งในการที่จะสรุปเนื้อหาสาระที่เป็นชั้นกะทิของพระไตรปิฎกฉบับมหายาน พอที่จะย่อลงพอสังเขป

ก่อนอื่น อยากจะแนะนำพระไตรปิฎกซึ่งเป็นภาษาสำคัญของโลกด้วยกันมีอยู่ ๓ ภาษา คือ **พระไตรปิฎกที่ใช้ฉบับบาลีเป็นหลัก** เป็นพระไตรปิฎกในฝ่ายเถรวาท **พระไตรปิฎกที่ใช้ภาษาจีนเป็นหลัก** ซึ่งฉบับนี้เป็นภาษาสำคัญมากได้แพร่หลายเจริญไปในนา ๆ ประเทศทางตะวันออกอาทิเช่น เกาหลี ญี่ปุ่น ญวน ซึ่งได้รับเอาวัฒนธรรมไปจากจีน ได้ใช้พระไตรปิฎกฉบับจีนนี้เป็นเนื้อหาสำคัญ **พระไตรปิฎกฉบับทิเบต** พระไตรปิฎกฉบับทิเบตก็เป็นพระไตรปิฎกที่มีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าของจีนเหมือนกัน เพราะว่าประเทศต่าง ๆ ได้รับเอาวัฒนธรรมไปจากทิเบต เช่น เนปาล ลิซิม ภูฐาน มงโกเลีย แมนจูเลีย ประเทศเหล่านี้ก็ได้รับพระไตรปิฎกฉบับทิเบตไปศึกษาเล่าเรียนกันเป็นส่วนมาก เพราะฉะนั้นโลกของเราจึงมีพระไตรปิฎกนิยายใหญ่ ๆ ในปัจจุบัน คือ บาลี ๑ ภาษาจีน ๑ ทิเบต ๑ สำหรับฉบับจีนและทิเบตนั้นได้สงเคราะห์อยู่วงการพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน ส่วนพระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลีก็คงอยู่ในพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท ต่อจากนี้ออกไปก็เป็นเรื่องของการแปลจาก ๓ ภาษานี้ เอาไปเป็นภาษาตามท้องถิ่นของประเทศตน แล้วจึงแตกแยกแขนงออกไป

สำหรับที่นี่ จะกล่าวให้มากในพระไตรปิฎกฉบับภาษาจีน เพราะว่าพระไตรปิฎกฉบับนี้ เป็นฉบับที่มีลักษณะพิเศษซึ่งในคัมภีร์ของบาลีนั้นไม่มี และของธิเบตก็ไม่มี ทำไมจึงเป็นเช่นนั้น เพราะพระไตรปิฎกฉบับภาษาจีนนั้นได้รวบรวมเอาคัมภีร์ของบาลีและพุทธศาสนาสำคัญของนา ๆ นิกาย ซึ่งยกเอามหายานออกเสียยังมีนิกายอื่น ๆ ไว้ด้วย รวมทั้งคัมภีร์ของลัทธิมนตรยาน ซึ่งเป็นลัทธิประจำชาติธิเบตไว้ด้วย เพราะฉะนั้นเมื่อรวมคุณลักษณะแล้วจะเป็นได้ว่า พระไตรปิฎกฉบับภาษาจีนนั้นเป็นที่ชุมนุมพุทธวจนะสำคัญ ๆ รวมทั้งปกรณ์พิเศษสำคัญ ๆ ของพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทด้วย ไม่ว่าจะเป็นฝ่ายเถรวาท มหายาน หรือมนตรยานเอาไว้ส่วนมากพร้อมพร้อมสมบูรณ์ อาจจะขาดตกบกพร่องไม่สมบูรณ์ก็ได้ก็เพราะคัมภีร์ประเภทปลีกย่อยซึ่งอาจมีไม่ครบบริบูรณ์ อันนี้เป็นคุณลักษณะของพระไตรปิฎกฉบับภาษาจีน

พระไตรปิฎก ฉบับมหายานมีประวัติความเป็นมาอย่างไร ก่อนอื่นเราต้องทราบประวัติพุทธศาสนาฝ่ายมหายานพอสังเขปก่อน คือว่าเมื่อหลังจากพุทธปรินิพพานในวงการสงฆ์และบรรดาพุทธสาวกได้มีมติแตกแยกออกเป็น ๒ ฝ่าย ฝ่ายหนึ่งถือพุทธานุญาตเมื่อจวนปรินิพพานสมัยมีอนุญาตว่า “ดูก่อนอานนท์ ถ้าหากสงฆ์ต้องการถอนสิกขาบทข้อเล็กน้อย เรานุญาตให้ถอนได้” เพราะฉะนั้นสงฆ์ฝ่ายนี้จึงอ้างพุทธานุญาตข้อนี้ แล้วก็ประชุมการถอนสิกขาบทข้อเล็กน้อยบางประการ ซึ่งเห็นว่าเป็นการขัดต่อการเผยแผ่ศาสนา ซึ่งไม่สามารถจะนำศาสนาแพร่หลายเข้าไปในปวงชนต่างลัทธิ ต่างประเพณีได้ หรือในต่างแดนที่มีดินฟ้าอากาศไม่เหมาะสมสมสิกขาบทใด ขัดต่อดินฟ้าอากาศ ภิกษุเหล่านี้ก็ได้ถอนเสียสิกขาบทใดจะเป็นการเข้มงวดเกินไปต่อการเผยแผ่ศาสนาแล้ว คณะสงฆ์

หมูนี้อีกตอนเสียและอ้างว่าเป็นพุทธานุญาติ ความจริงก็เป็นพุทธานุญาติจริง ๆ ซึ่งมีปรากฏอยู่ในมหาปรินิพพานสูตรภิกษุพวกนี้แหละที่ได้วิวัฒนาการตนเองจนกลายเป็นฝ่ายมหายานขึ้นมา ดังนั้นพุทธศาสนาฝ่ายมหายานจึงมีคำขวัญประจำลัทธิว่า “มหายานเพื่อมหาชน” ถ้าเมื่อจะเสียสละขบถเล็กน้อยก็ยอม แต่ขอให้ได้มาซึ่งมหาชนเป็นพุทธมามกะให้มาก เพราะฉะนั้นคณะสงฆ์หมูนี้อะไรก็ได้ถือปริมาณเป็นใหญ่ คุณภาพตามมาทีหลัง ก่อนอื่นต้องการปริมาณก่อน ไม่ยอมให้เสียปริมาณ เมื่อได้ปริมาณมากแล้วคุณภาพจึงตามมาทีหลัง คือว่าจะเอาปริมาณให้มากกว่าก่อน จึงใคร่มาคัดเลือกเอาคุณภาพทีหลัง ในอันดับต่อมาคณะสงฆ์หมูนี้อีกได้กลายเป็นฝ่ายมหายาน

ส่วนคณะสงฆ์อีกกลุ่มหนึ่ง ถือว่าบรรดาลิกขาทพุทธรูปวินัยของพระศาสดาได้ทรงบัญญัติควรรักษาไว้เป็นหลักทั้งหมดยกเว้นรักษาให้มันคงทุกข้อไป ไม่มีอะไรที่จะต้องถอนทั้งนั้น พระสาวกไม่ควรบังอาจว่า สิ่งใดควรถอนสิ่งใดไม่ควรถอน ต่อมาคณะสงฆ์หมูนี้อีกกลายเป็นพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทไป คือเป็นฝ่าย “อนุรักษนิยม” ต้องการรักษาของเก่าให้บริสุทธิ์ครบถ้วนถูกต้องบริบูรณ์เหมือนดั้งเดิมจริง ๆ ก็แปลว่าพุทธศาสนาดีทั้ง ๒ ฝ่าย ฝ่ายหนึ่งต้องการปริมาณเป็นใหญ่ คุณภาพตามมาทีหลัง แต่อีกฝ่ายหนึ่งปริมาณตัดออกต้องการคุณภาพอย่างเดียว นี่เป็นเรื่องความแตกต่างระหว่างมหายานและเถรวาท

ลัทธิมหายาน มาปรากฏชัดแจ้งจริง ๆ ในสมัยท่าน “นาการชุน” ท่านเป็นพระมหาเถระผู้มีชื่อเสียงในทางพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน มีชีวิตอยู่ในพุทธศตวรรษที่ ๗ หลังพุทธปรินิพพานแล้ว ในสมัยแผ่นดินราชวงศ์ “ศาตวาหนะ” เป็นผู้ปกครองอินเดียอยู่ และกษัตริย์ในราชวงศ์

“ศาตวาหนะ” นี้ได้อุปการะท่าน “นาคารชุน” ท่านผู้นี้แหละได้จำเรณูลัทธิมหายาน จนกลายเป็นพุทธศาสนานิกายใหญ่ที่เป็นปีกแผ่นอย่างยิ่ง แล้วก็ทำให้พุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองอย่างยิ่งในสมัยท่านผู้นี้ พุทธศาสนาฝ่ายมหายานได้ตั้งมั่นรุ่งเรือง แผ่กิ่งก้านสาขาออกไปนอกอินเดีย เข้าไปในตุรกีสถาน และเข้าไปในประเทศจีน ก็ด้วยอิทธิพลและความสามารถของท่าน “นาคารชุน” ซึ่งได้ปูพื้นฐานของพุทธศาสนาฝ่ายมหายานให้มั่นคง หลักสำคัญของพุทธศาสนาฝ่ายมหายานก็ยังยืนหยัดหลักพุทธมติดั้งเดิมนั่นเอง ส่วนที่แตกต่างไปจากเถรวาทก็เพียงแต่การปฏิบัติสิกขาบทบางประการ ซึ่งมหายานถือเป็นการผ่อนผัน ซึ่งขัดต่อกาลเทศะและดินฟ้าอากาศ อีกอย่างหนึ่งก็เกี่ยวกับภาษาซึ่งใช้ขึ้นสู่สังคิตทางฝ่ายมหายานได้เลือกเอาภาษาสันสกฤต ในการร้อยกรองธรรมวินัย ส่วนหลักธรรมนั้นก็รักษาเหมือนกับฝ่ายเถรวาททุกอย่าง นอกจากฝ่ายมหายานได้เน้นเอาพุทธภูมิเข้ามาพูดเป็นพิเศษ สำหรับหลักธรรมนั้นทางมหายานไม่มีใครจะพูดถึงอริยสัจ เหมือนฝ่ายเถรวาท แต่ทางมหายานได้พูดหลักทศบารมีแทน ความจริงหลักอริยสัจถ้าสังเคราะห์อยู่ในปัญญาบารมีในทศบารมีนั่นเอง มหายานได้หยิบยกเอาทศบารมีขึ้นย้าและเน้นประกาศเป็นพิเศษ แต่ฝ่ายเถรวาทเอาหลักอริยสัจมาย้าและประกาศเป็นพิเศษ นี่เป็นข้อแตกต่างในหลักประกาศศาสนาธรรม ฝ่ายมหายาน และเถรวาท มหายานได้ย้าทศบารมี คือ ศีล ทาน เนกขัมมะ ปัญญา วิริยะ สัจจะขันติ อธิษฐาน เมตตา อุเบกขา หลัก ๑๐ ประการด้วยกัน เรียกว่าทศบารมี ซึ่งฝ่ายมหายานย้ามากเพราะว่ามีอุดมคติสอนให้มุ่งความเป็นพระพุทธเจ้า ไม่มุ่งความเป็นอรหันต์จึงย้าเอาทศบารมี

ลัทธิมหายานได้แพร่หลายจากอินเดียเข้าสู่ประเทศจีน ในหลังสมัยพระเจ้า “อริสัตตะมหาราช” คือราวหลังศตวรรษที่ ๗ แล้ว ได้ออกไป

ประดิษฐานเป็นปึกแผ่นมั่นคงมากในประเทศจีน สำหรับประเทศจีนนั้น ก่อนที่พุทธศาสนาจะแพร่หลายเข้าไป จีนก็มีปรัชญาและศาสนาของตนอยู่แล้ว คือ ลัทธิขงจื๊อ และลัทธิเต๋า แต่ทั้ง ๒ ลัทธินี้ยังไม่สามารถให้ความสงบและเหตุผลทางจิตใจ ของเหล่าปัญญาชนชาวจีนเพียงพอ เมื่อพุทธศาสนาแพร่หลายไปถึงพุทธศาสนาได้รวมเอาหลักสำคัญของลัทธิขงจื๊อและลัทธิเต๋าไว้ด้วย คือลัทธิขงจื๊อ มุ่งไปทางมิตรพັນธมิตรประโยชน์ ซึ่งหลักธรรมเหล่านี้ มีอยู่แล้วในพุทธศาสนา ทางลัทธิเต๋านั้น ก็มุ่งสอนไปทางสัมปรายภพและประโยชน์ หลักธรรมอันนี้ ซึ่งพุทธศาสนาก็มีอยู่แล้ว และสิ่งที่พุทธศาสนามี แต่ลัทธิขงจื๊อและเต๋าไม่มี ก็คือโลกุตระประโยชน์ อันนี้แหละที่ทำให้พุทธศาสนา ชนะหัวใจของบรรดาปัญญาชนชาวจีน จนกระทั่งบรรดาปัญญาชนชาวจีนได้ยอมรับเอาพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชีวิตจิตใจของเขาทั้งหลายแล้วตั้งแต่นั้นมาพุทธศาสนาก็ได้ประดิษฐานเป็นปึกแผ่นอย่างแน่นหนาในประเทศจีน ตั้งแต่ศตวรรษที่ ๗ รว พ.ศ. ๗๐๐ เศษ เรื่อยมา トラบเท่าทุกวันนี้ การที่พุทธศาสนาซึ่งเป็นศาสนาของชนต่างแดนต่างด้าวได้แพร่หลายเข้าประเทศจีนนั้น เป็นธรรมดาของธรรมวินัย ซึ่งชาวจีนไม่รู้จักภาษาสันสกฤต จึงอ่านไม่รู้เรื่อง เพราะฉะนั้นจึงเป็นหน้าที่บรรดาธรรมทูตที่ทำหน้าที่แผ่ศาสนาในประเทศจีนส่วนมากเป็นคณาจารย์ชาวอินเดียภาคเหนือชาวคณาจารย์ตุรกีสถานก็มี คณาจารย์เหล่านี้เมื่อไปถึงประเทศจีนใหม่ ๆ พูดภาษาจีนไม่ได้ การแปลธรรมวินัยต้องอาศัยล่ามหลายปากด้วยกัน กล่าวคือท่านคณาจารย์เหล่านี้ได้อาศัยล่ามตันฉับสันสกฤตแล้วท่านแปลออกมาเป็นภาษาอินเดียง่าย ๆ เป็นภาษาพื้นเมืองอินเดียไม่ใช่เป็นภาษาวรรณคดีเนื่องด้วยมูบารูะ แล้วก็อาศัยล่าม ล่ามเหล่านี้มีอยู่หลายท่านด้วยกัน พวกล่ามส่วนมากเป็นพ่อค้าที่ไปมาค้าขายระหว่างอินเดียกับตุรกีสถาน ที่รู้ภาษาพื้นเมืองตุรกีและอินเดียได้ดี ล่าม

ก็ได้แปลจากภาษาอินเดียเป็นภาษาเตอวกและชาวจีนที่รู้จักภาษาเตอวกแปลจากเตอวกเป็นภาษาจีนง่าย ๆ อาศัยอักษรศาสตร์จีนซึ่งส่วนมากเป็นบันทึกใช้อักษรเล็กซึ่งเขียนออกมาเป็นอักษรจีน วรรณคดีจีน เพราะฉะนั้นบรรดาวรรณกรรมยุคแรกในประเทศจีน ข้อความที่แปลจึงมีขาดตกบกพร่องไม่สมบูรณ์ทั้งอรรถและพยัญชนะ เพราะได้ผ่านล่ามหลายปากด้วยกัน กว่า จะบรรจบเป็นตัวอักษรจีนได้ เพราะว่าอักษรจีนก็แสนจะเรียนยาก สั้นสกฤตก็แสนจะเรียนยาก ไวยากรณ์ทั้ง ๒ ภาษา ก็ไปคนละรูปที่เดียวจะหาคนที่แตกฉาน ๒ ภาษาเข้าใจซาบซึ่งอรรถรสถ่ายทอดออกมาในสมัยแรก ๆ ไม่มี จนกว่าถึงศตวรรษที่ ๙ คือหลังจากพุทธศาสนาเข้าไปถึงประเทศจีน ๓๐๐ ปี ให้หลัง ในสมัยศตวรรษที่ ๙ ได้มีพระต่างประเทศที่รู้ภาษาอินเดียและสั้นสกฤตได้ดี ได้แปลถ่ายทอดพุทธพจน์ออกมา ท่านผู้นี้คือท่านกุมารชีวะ ท่านกุมารชีวะเข้ามาประเทศจีนเพียง ๓ ปี ก็สามารถศึกษาอักษรศาสตร์จีนจนจบแตกฉาน พูดและอ่านภาษาจีนคล่องเขียนภาษาจีนคล่องเป็นผู้แตกฉานมาก ท่านกุมารชีวะโดยชาติภูมิบิดาเป็นพราหมณ์ชาวอินเดีย และมารดาเป็นเจ้าหญิงชาวตุรกี ท่านรู้ภาษาสั้นสกฤตแล้วคล่องอยู่แก่ใจแล้ว ท่านผู้นี้แหละที่ได้เปิดศักราชการแปลพุทธวจนะอย่างถูกต้อง สมบูรณ์ทั้งอรรถและพยัญชนะในภาคภาษาจีน เพราะไม่ต้องอาศัยล่ามแล้ว ท่านแปลของท่านได้เอง เพราะฉะนั้นวรรณกรรมที่ท่านแปลทั้งหมดจึงเป็นวรรณกรรมมีค่ามากของจีน อักษรศาสตร์ใช้อักษรศาสตร์ชั้นสูง ทำให้พระไตรปิฎกฉบับของจีนเป็นวรรณคดีชั้นสูงในด้านภาษาจีนแม้เราไม่ศึกษาในฐานะคัมภีร์ศาสนา ศึกษาในฐานะวรรณคดีอันมีค่าของจีนก็ได้ แปลได้ไพเราะมาก เพราะผู้แปลได้ซาบซึ่งแตกฉาน นี่คือนามท่านกุมารชีวะในศตวรรษที่ ๙ ต่อมาในศตวรรษที่ ๑๐ ล่วงแล้ว ก็ปรากฏว่ามีพระสงฆ์ชาวจีนแท้ ๆ ที่มีความอุตสาห-วิริยะแรงกล้า จาริกไปศึกษาภาษาสั้นสกฤตในอินเดียเป็นจำนวนมาก

เท่าที่มีผู้ทำสถิติคือท่านศาสตราจารย์ “เหลียงฉีเซา” ท่านได้ทำสถิติว่า ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๐ จนกระทั่งถึงพุทธศตวรรษที่ ๑๕ คือถ้าพูดถึง ราชวงศ์ก็ต้องสมัยราชวงศ์เหลียง จนกระทั่งถึงปลายราชวงศ์ถังของจีน มีพระภิกษุที่ยอมอุทิศละชีวิตของตนไปศึกษาในอินเดีย ที่ถึงกับบุกป่าฝ่า หนามข้ามภูเขาหิมาลัย และทะเลทรายที่แสนทุรกันดารเกือบ ๒๐๐ ท่าน ด้วยกัน ท่านเหล่านี้ก็ได้ล้มหายตายจากไปเพราะความทุรกันดาร บ้างก็ได้ ไปถึงอินเดียสำเร็จกลับมาเป็นผู้รู้แตกฉานภาษาสันสกฤตก็ได้ถ่ายทอด พุทธพจน์ออกมาเป็นภาษาจีน ทำให้พระไตรปิฎกอรรถกถาโยชนา ในฝ่าย มหายานและนิกายต่าง ๆ ในภาคภาษาจีนออกมาครบบริบูรณ์ อาศัย ความสามารถของพระสงฆ์จีนที่ยอมอุทิศชีวิตอย่างนี้ พระสงฆ์จีนที่มีชื่อเสียง ที่สุด ได้แปลปกรณ์พุทธศาสนาออกมาเมื่ออยู่ ๓ ท่าน ด้วยกันคือ รูปแรก คือสมณะเหียนจ้ง รูปที่สองคือสมณะอี้จิง ทั้ง ๒ ท่านนี้มีชีวิตอยู่ในสมัย ราชวงศ์ถัง ได้แปลปกรณ์พุทธศาสนาออกมามากมาย อีกรูปหนึ่งคือ ท่าน สมณะฟาเหียน มีชีวิตอยู่ก่อนหน้าสมัยท่านสมณะเหียนจ้งและอี้จิง ปรากฏ ว่าแปลปกรณ์ออกมาพอสมควร นักปราชญ์สันสกฤตในปัจจุบันคือพวก ศาสตราจารย์คณะภาษาสันสกฤตในมหาวิทยาลัยโอตานิกับมหาวิทยาลัย เกียวโตในประเทศญี่ปุ่น ถ้าหากค้นฉบับคำแปลภาษาจีนซึ่งท่านเหียนจ้ง และท่านอี้จิงแปลจากสันสกฤตเทียบเคียงต้นฉบับลานสันสกฤตซึ่งนักปราชญ์ ได้ขุดพบในเมือง “กัมตาพู” เมืองหลวงประเทศเนปาล ดำராโบลานภาษา สันสกฤตได้เก็บเอาของมหายานไว้มากเทียบเคียงกันดูนี้กว่าถ้ามีอะไร บกพร่องพวกศาสตราจารย์เหล่านี้ก็จะทำการแปลใหม่ แต่พอเอามาเทียบ เคียงกันแล้วก็บอกว่าไม่ต้องแปล ขึ้นแปลใหม่ก็ได้ดีเท่าท่านแปลไว้ ท่านแปลไว้สมบูรณ์ถูกต้องหมดแล้ว ดีทั้งอรรถและพยัญชนะทุกอย่าง เราไม่มีปัญญาเกินท่านที่จะแปลเท่าท่านได้แล้ว ข้อนี้จึงเป็นเหตุให้เรามั่นใจ

และภูมิใจว่า มรดกสำคัญของพุทธศาสนาเราได้แปลถ่ายทอดสมบูรณ์อีกภาษาหนึ่ง ซึ่งเป็นภาษาของคนจำนวนตั้ง ๗๐๐ กว่าล้านใช้พูดกันนับว่าไม่ใช่ น้อยทีเดียว แล้วก็พระไตรปิฎกเราได้แปลออกเป็นภาษานี้ครบจบบริบูรณ์ คือพระไตรปิฎกฉบับภาษาจีน

ความเป็นมาของพระไตรปิฎกฉบับจีนคือ พุทธศาสนาเข้าไปใน ประเทศจีน บรรดาธรรมทูตต่าง ๆ ได้ทำสถิติไว้ว่าใครแปลกี่ปกรณ์ ยกตัวอย่างเช่น ท่านกุมารชีวะ แปลพระไตรปิฎกไว้ ๗๔ ปกรณ์ คิดเป็น ผูกลาน ๓๘๔ ผูก คนเดียวแปลหนังสือมากอย่างนี้ ท่านผู้นี้มีชีวิตในศตวรรษ ที่ ๙ และก็มีภิกษุชาวอินเดียรูปหนึ่งคือ “ปรมัตถ” ซึ่งมีชีวิตอยู่ในศตวรรษ ที่ ๑๐ ได้แปลพระไตรปิฎกไว้ ๖๔ ปกรณ์ คิดเป็นผูกลาน ๒๓๘ ผูก ท่าน แปลคนเดียว ท่านสมณะเทียนจิงในสมัยราชวงศ์ถัง แปลไว้ ๗๔ ปกรณ์ คิด เป็นผูกลาน ๑,๓๓๐ ผูก ท่านใช้เวลาแปลอยู่ ๑๐ ปี หลังจากกลับจากอินเดีย แล้วได้อุทิศชีวิตเวลาทั้งหมด แปลเป็นปกรณ์ ออกมา และท่านสมณะอี้จิง ได้แปลไว้ ๕๖ ปกรณ์ คิดเป็นผูกลาน ๒๓๐ ผูกด้วยกั ท่านรูปนี้เป็นนักปฏิบัติ ทางวินัย เพราะฉะนั้น ท่านแปลจึงเป็นวินัยปิฎก อีกท่านหนึ่งเป็นชาวอินเดีย ชื่อ “อโหมควัชร” ได้แปลไว้ ๗๗ ปกรณ์ คิดเป็นผูกลาน ๑๐๑ ผูก นี้ได้จัดเอา ผลงานของนักแปลคัมภีร์ชั้นหวักะที่ชั้นยอดเอี่ยมจากภาษาสันสกฤตเป็น ภาษาจีน รวม ๕ ท่านด้วยกัน แต่ความจริงมีนักแปลคัมภีร์มากกว่านี้เป็น ร้อย ๆ ท่าน แต่ ๕ ท่านนี้ มีผลงานมากกว่าเพื่อน จึงนำมากล่าวเป็นพิเศษ

คราวนี้พระไตรปิฎกฉบับของจีน ในขั้นแรกก็ใช้เขียนและคัดลอก เอาก่อน จีนเป็นชาติแรกที่เกิดทำกระดาษและหมึกได้ก่อนที่สุดในโลก เพราะฉะนั้นวรรณคดีของจีนสมัยตั้ง ๒,๐๐๐ กว่าปีมาแล้ว จึงสามารถถ่าย

ทอดเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน อย่างเราอ่านภาษาอักขระและอักษรศาสตร์จีน ออกในปัจจุบัน ไปอ่านวรรณคดีเมื่อสมัย ๒,๐๐๐ กว่าปี อ่านรู้เรื่องได้ อย่างสบายทีเดียว ตัวหนังสือไม่เปลี่ยน ไม่เหมือนอักขระบางชาติ ยกตัวอย่างง่าย ๆ เช่นประเทศไทยนี้แหละ ลองให้ท่านทั้งหลายไปอ่าน จดหมายเหตุในรัชกาลที่ ๓ ยุครัตนโกสินทร์รับรองท่านที่ไม่คุ้นกับหนังสือ เก่าอ่านไม่รู้เรื่องเลย บางทีวรรณยุกต์ไปอยู่ข้างใต้ก็มี บางทีเอาวรรณยุกต์ ไปอยู่ข้าง ๆ ตัวอักษรก็มี นี่เป็นจดหมายเหตุ ร.๓ นี้เองแหละ ไม่ต้องเอา สมัยพ่อขุนรามคำแหงหรอกแต่จีนไม่อย่างนั้นอักษรจีนกำหนดตายตัวแน่นอน เมื่อสมัยตั้ง ๒,๐๐๐ ปีมาแล้ว คือสมัยราชวงศ์ชั่น ตั้งแต่นั้นมาอักษรจีนไม่มีการเปลี่ยนแปลงอีกเลย จึงเป็นการง่ายที่คนปัจจุบันจะไปอ่านศิลาจารึก หรือวรรณคดีกวีกลอนของจีนในสมัย ๒,๐๐๐ กว่าปี อ่านรู้เรื่องสบาย เพราะตัวอักษรใช้เหมือนปัจจุบันทุกอย่าง อันนี้เป็นเหตุให้จีนเจริญในวิชา อักษรศาสตร์วรรณกรรมมาตั้งแต่สมัยโบราณ ยิ่งกว่าชาติใดในโลก เพราะ จีนทำกระดาษ, น้ำหมึก, เครื่องเขียน, เครื่องจดเองโดยสมบูรณ์ พระไตรปิฎกฉบับภาษาจีนก็เป็นแบบเดียวกัน คือ ท่านผู้แปลถือเอาความเข้าใจ ของประชาชนเป็นใหญ่ ไม่ใช่ให้นักปราชญ์อ่าน แต่แปลให้ประชาชนทั่วไปอ่าน ประชาชนทั่วไปที่มีภูมิความรู้ภาษาจีนพอสังเขปประมาณอ่านพระไตรปิฎก ภาษาจีนเข้าใจดี เข้าใจง่ายกว่าที่จะไปอ่านโคลงฉันท์ กาพย์ กลอน ของ กวีจีนอันนี้แหละเป็นหลักของนักแปลปกรณ์พุทธศาสนาของจีน

นักแปลคัมภีร์พุทธศาสนาของจีน ต้องการแปลให้คนเข้าใจง่ายยึดถือ หลักธรรมในศาสนา คือ จะต้องพยายามแปลให้คนตามครัวตามเรือนเข้าใจ ท่านจึงใช้คำง่าย ๆ ที่ชาวบ้านจะเข้าใจ แต่ว่าไม่ใช่หมายความว่าง่ายจนกระทั่ง คนที่ไม่มีการศึกษา จะเข้าใจนะครับ เพราะอย่างน้อยที่สุดพวกคัมภีร์ เฉพาะศัพท์ที่เรียกว่าคัมภีร์เทคนิคในภาษาธรรมพุทธศาสนา ที่จะต้องใช้

รากศัพท์เดิมเอาไว้ เช่นบางครั้งต้องใช้ทับศัพท์ คำว่า “ธรรม” คนจีนแปลว่า “หวบ” และ “ตักม้อ” ทับศัพท์ แม้แต่ต้นรากภาษาเองก็แปลได้หลายอย่าง หมายถึงนิติแบบก็ธรรมะ ความจริงก็ธรรมะ ความถูกต้องก็ธรรมะ ความสุจริตก็ธรรมะ วัฒนธรรมก็หมายถึงธรรมะได้ กฎธรรมดาแม่ธรรมชาติก็แปลว่าธรรมะ เพราะฉะนั้นเมื่อคำว่าธรรมะมีหลายอรรถหลายนัย เช่น นักแปลปกรณ์ในภาคภาษาจีน จึงใช้ทับศัพท์คำว่า “ตักม้อ” ลงไป ยกเว้นแต่ธรรมะที่ใช้ในพุทธศาสนาอย่างเดียว เช่น คำว่า “พุทธธรรมโม” ใช้คำว่า “ฮุกหวบ” ลงไป คือว่าเป็นธรรมะของพระพุทธเจ้า แต่ก็มีบางกรณีในประเด็นกว้าง ๆ ต้องใช้คำว่า “ตักม้อ” ความจริงมีคำที่ใช้อีกคำหนึ่งคือคำว่า “ลี” แต่คำนี้ไม่ใช่ ถ้าใช้แล้วก็เป็นคำจำกัดตายตัวของคำธรรมะไป อันนี้นักแปลปกรณ์ของจีนเขาเข้าใจดี จึงได้ทับศัพท์สันสกฤตไป หรืออย่างอีกคำหนึ่ง เช่นคำว่า “นิพพาน” คำว่านิพพานถ้าแปลเป็นคำจีนเรียกว่า “มิก” แปลว่าดับ คำว่ามิกความหมายของจีนแปลว่าดับ ไฟดับ ที่ใช้คำว่ามิกเหมือนกัน คำ ๆ นี้ตื่นเกินไปกลัวชาวบ้านอ่านคัมภีร์ในพุทธศาสนาจะเข้าใจผิด เพราะฉะนั้น นักปราชญ์แปลคัมภีร์ของจีนจึงไม่แปลนิพพานว่า “มิก” แต่ใช้ทับศัพท์ว่า “เนียบพิวง” ๆ แก่อรรถโดยนัยอะไรไว้อีกประเด็นหนึ่ง ต้องแก่นัยต่าง ๆ ว่า “เนียบพิวง” ได้แก่ออย่างนั้นอย่างนี้แต่ให้แปล “มิก” คำเดียวเฉย ๆ ไม่ได้ เพราะว่า “มิก” คำเดียวเป็นภาษาชาวบ้าน เป็นภาษาคำสามัญเกินไป ทำให้สามัญชนเข้าใจไม่ถึงอรรถรสที่แท้จริงจะเข้าใจ “นิพพาน” ผิดไป อันนี้เขาก็แปลทับศัพท์ว่า “มิก” เหมือนกับคำว่า “ภควา” คำ ๆ นี้แปลได้หลายอย่าง แม้แต่ในต้นฉบับบาลีสันสกฤตเอง ก็มีความหมายมากมายเลยทีเดียว นักปราชญ์จีนเขาเข้าใจดี จึงไม่แปลความหมายคำว่า “ภควา” ออกมา แต่ใช้ทับศัพท์ว่า “เปาะแคฮ้วม” เฉยทีเดียว และ “เปาะแคฮ้วม” คือ อะไร มีนัยแยกออกไปอธิบาย นั่นต้องไปดูหมายเหตุ

เขาทำหมายเหตุไว้ว่า “เปาะแคฮั้วม” หมายความว่าอย่างนี้นี้อย่างนั้น เขาอธิบายไว้เป็นข้อ ๆ ออกไป แต่ว่าศัพท์สันสกฤตศัพท์ธรรมอันไหน ถ้าหากแปลได้เกินกว่าหนึ่งนัยขึ้นไปแล้ว จีนใช้ทับศัพท์รูปเดิมเลยทีเดียว ไม่ยอมแปลความหมายออกมา แต่ถ้าศัพท์อันไหนมีนัยยะแปลได้นัยเดียว จีนจะแปลความหมายในด้านภาษาจีนตรง ๆ ออกมา แต่ถ้าหากแปลได้หลายนัย จีนก็จะใช้ทับศัพท์สันสกฤตรูปเดิม “ภควา” แปลว่า “เปาะแคฮั้วม” ใช้ทับศัพท์รูปเดิม นิพพานก็แปลว่า “เนี่ยมพัวง” เป็นต้น เพราะฉะนั้นเราจึงมั่นใจได้ว่า พระไตรปิฎกฉบับจีนสมบูรณ์จริง ๆ ถูกต้องจริง ๆ คราวนี้สมัยแรก ๆ จีนใช้คัดลอกเอา พระไตรปิฎกนี้ใช้คัดใช้เขียน ต่อมาจนกระทั่งถึงสมัยราชวงศ์ซ้อง จึงได้เกิดพระไตรปิฎกฉบับพิมพ์เกิดเป็นหลักฐานสมัยราชวงศ์ซ้องมีผู้คิดตัวพิมพ์ได้ จีนเป็นชาติแรก ที่คิดตัวพิมพ์ เรียงพิมพ์ตัวหนังสือได้วิธีพิมพ์ก็คือใช้ไม้แกะเป็นตัวอักษร สมมติพระไตรปิฎกมี ๘๔,๐๐๐ ธรรมขันธ์ ก็ต้องเอาไม้แผ่นไม้ ๘๔,๐๐๐ มาแกะ แกะแล้วก็ต้องใช้หมึกจีนทาแล้วอัดก๊อปปี้ แล้วเอาเชือกร้อยเป็นเล่ม กระดาษจีนก็ทำได้แล้ว เพียงแต่อัดก๊อปปี้เท่านั้น ในวันหนึ่ง ๆ ก็สามารถพิมพ์หนังสือได้ตั้ง ๖๐๐-๗๐๐ เล่มต่อวัน ฉะนั้นพระไตรปิฎกฉบับพิมพ์เล่มแรกของโลกก็คือ พระไตรปิฎกฉบับภาษาจีนหนังสือเล่มแรกของโลกที่ดีพิมพ์ก็คือ พระสูตรในพุทธศาสนาของจีน อันนี้เราชาวพุทธควรภูมิใจ จีนคิดตัวพิมพ์หนังสือเล่มแรกที่ทำพิมพ์เก่าแก่ที่สุดในโลก หนังสือเล่มนี้ก็คือพระสูตรในพระพุทธศาสนา คือ วัชรปรัชญาปารมิตตาสูตร สูตรนี้พิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๑๕๐๐ เศษ ถ้าคิดสมัยประเทศไทยในราวสมัยลพบุรีของเรา พระไตรปิฎกฉบับของจีนเล่มนี้ก็คือ “วัชรปรัชญาปารมิตตาสูตร” สูตรนี้ได้แปลสู่ภาษาไทยแล้ว พิมพ์บริบูรณ์เป็นเล่มแรก หนังสือเล่มนี้มีสเตอร์สติมเป็นผู้ค้นพบในถ้ำคุงหวน เมืองคุงหวนภาคเหนือของประเทศจีน มีสเตอร์สติมเป็นนักค้นคว้าโบราณคดี

ชุดค้นโบราณวัตถุได้เดินทางไปชุดค้นโบราณวัตถุในถ้ำภูเขากลางทะเลทราย
นอกเมืองคุงหวน ข้อความในหนังสือเล่มนี้ ลงในศักราช พ.ศ. ๑๔๑๑
ซึ่งเป็นหนังสือที่อุบาสกชื่อ “เส่งกาย” พิมพ์อุทิศให้บิดามารดาที่ล่วงลับไป
ขณะที่มีสเตอร์สตีมไปค้นพบหนังสือเล่มแรกเล่มนี้เป็นหนังสือที่บริบูรณ์
หมดทั้งอักษรและเนื้อกระดาษที่ใช้พิมพ์ ก็เป็นเนื้อกระดาษที่แท้จริง เป็น
สิ่งประหลาดมาก กระดาษนั้นมีอายุตั้ง ๑,๐๐๐ กว่าปี ไม่ขาดไม่ยุ่ย
บริบูรณ์ทั้งเล่ม ทั้งนี้เพราะว่าถ้ำนี้ตั้งอยู่กลางทะเลทรายอากาศแห้งแล้งมาก
ความชื้นแฉะไม่มี อีกประการเพราะว่าอากาศช่วยเก็บรักษากระดาษได้
กระดาษของจีนในครั้งนั้นทำด้วยเยื่อไม้ไผ่ เป็นกระดาษที่มีความเหนียว
แน่นเป็นพิเศษ ตั้ง ๑,๐๐๐ กว่าปีแล้ว อย่างไรก็ตามอย่างนั้น เวลานี้ต้นฉบับ
เก็บอยู่ในพิพิธภัณฑ์ที่กรุงลอนดอน ถ้าจะเปรียบกับพระไตรปิฎกของฝ่าย
เถรวาทภาษาบาลี ซึ่งพิมพ์เป็นฉบับแรกในโลก คือฉบับพิมพ์ในสมัย ร.๕
ประมาณ พ.ศ. ๒๔๕๑ ถ้าคิดเป็นเวลาห่างจากพระไตรปิฎกของจีนเล่มแรก
ซึ่งพิมพ์ก่อนฉบับบาลีเป็นเวลา ๙๑๗ ปี

พระไตรปิฎกฉบับภาษาจีนคิดเป็นผูกลาน ๕,๐๔๘ ผูกด้วยกัน
แปลเป็นหนังสือจีนคิดเป็นสมุดจีน ๑,๐๗๖ เล่ม พิมพ์เมื่อปลาย ๆ แห่ง
พุทธศตวรรษที่ ๑๕ นี้เป็นพระไตรปิฎกฉบับพิมพ์ฉบับแรกของโลก พิมพ์
ในสมัยราชวงศ์ซ้อง และต่อมา มีการพิมพ์อีกหลายครั้งด้วยกัน เป็นอันว่า
พระไตรปิฎกฉบับภาษาจีนนั้น เราแบ่งเป็น ๒ สมัยด้วยกัน สมัยที่เขียน
เราเรียกว่าฉบับเขียน และสมัยพิมพ์เราเรียกว่าฉบับพิมพ์ สมัยที่ใช้เขียนมี
การรวบรวมสังคายนาพระไตรปิฎกของจีนรวมหมดด้วยกัน ๑๕ ครั้ง นี่คือ
สมัยใช้เขียนก่อนหน้าสมัยราชวงศ์ซ้องใช้เขียนทั้งนั้น ในราชวงศ์ซ้องและถึง
๒ ราชวงศ์นี้มีการชำระสังคายนาพระไตรปิฎกฉบับเขียนถึง ๑๕ ครั้ง ดังได้

กล่าวมาข้างต้นแล้ว หลังจากชำระฉบับเขียนมาแล้ว ก็มีฉบับพิมพ์เริ่มขึ้น ในสมัยราชวงศ์ซ้องเรื่อยมา มีการชำระสังคายนาฉบับพิมพ์ถึง ๑๙ ครั้ง ฉบับเขียนอีก ๑๕ ครั้ง รวมกันเป็น ๓๔ ครั้ง เพราะฉะนั้นจึงเป็นอันว่าจีนมีการสังคายนาชำระพระไตรปิฎกมากที่สุดในโลกยิ่งกว่าชาติอื่น ๆ นี่เป็นประวัติที่น่าภาคภูมิใจของชาวพุทธในประเทศจีน ที่มีศรัทธา อุตสาหะ วิริยะ แรงกล้า ที่มีการสังคายนาชำระพระไตรปิฎกมากมายเช่นนี้แต่ทำไมใช่พระไตรปิฎกฉบับพิมพ์และเขียนจะคงรักษาสืบเนื่องกันเรื่อยมาจนกระทั่งปัจจุบัน ก็มีที่ว่าต้นฉบับหายสูญไป เพราะเกิดจากภัยสงครามการเมืองก็มี เกิดจากภัยต่างศาสนามาเบียดเบียนก็มี เกิดจากภัยธรรมชาติบ้างทั้งนี้ทั้งนั้นที่ยังคงเหลืออยู่ในปัจจุบันก็คือ ฉบับพิมพ์สมัยราชวงศ์ซ้อง ที่นับว่าเก่าแก่ที่สุดคือฉบับ “จีชาจิ้ง” ได้ถูกค้นพบต้นฉบับที่วัด “อ้อหลงยี่” ในภาคกลางของประเทศจีน ประมาณ ๔๐ ปีมาแล้ว มีนายพลคนหนึ่งของจีนในเมืองเซียงไฮ้ คือท่าน “จูเค่งลิ่ง” มีศรัทธาอุทิศทุนและบอกรบญชาวพุทธทั่วไปช่วยกันชำระพิมพ์ใหม่เรียกว่า “พระไตรปิฎกฉบับจีชาจิ้ง” ที่ยังเหลืออยู่ในปัจจุบัน ตัวพิมพ์เป็นของราชวงศ์ซ้อง พิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๖ ที่เมืองเซียงไฮ้ ใช้ฟิล์มถ่ายจากตัวเก่าของจีนและพิมพ์ด้วยกระดาษปัจจุบัน คิดเป็นเล่ม ๕๕๑ เล่มด้วยกัน

สถิติการจัดอันดับพระสูตร พระธรรมวินัยพระอภิธรรม รวมทั้งปกรณ์พิเศษในพระไตรปิฎกมหายาน เราทราบสถิติแน่นอนในสมัยหวาง คือพระเจ้ากุกุบไลซาน หรือจักรพรรดิหวางสีโจ้วฮองเต้ ซึ่งเป็นปฐมวงศ์หวางตั้งราชธานีอยู่ที่กรุงปักกิ่ง พระองค์มีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาได้มีพระราชโองการให้ราชบัณฑิตสภาชำระจัดสวนต่างของพระไตรปิฎกว่าพระไตรปิฎกฉบับจีนนั้นแบ่งเป็นพระสูตรก็เล่ม พระวินัยก็เล่ม พระอภิธรรมก็เล่ม ปรากฏว่าสถิติราชวงศ์หวาง มีพระสูตร ๘๙๗ เล่ม พระวินัย ๒๘ เล่ม

พระอภิธรรม ๑๑๘ เล่ม นี่คือหมวดมหายาน ส่วนพระสูตรฝ่ายเถรวาท หรือสาวกยานมีอยู่ ๒๕๑ เล่ม พระวินัย ๖๕ เล่ม พระอภิธรรม ๓๘ เล่ม นี่คือสถิติในสมัยราชวงศ์ฮงวน ที่ไม่ใช่คำว่าเถรวาทนั้น เพราะว่าคำว่าสาวกยานหมายถึงพุทธศาสนานิกายต่าง ๆ ที่ผิดแปลกแตกต่างไปกว่ามหายาน แตกต่างไปจากมนตรยาน เราเรียกว่าสาวกยาน คือเป็นพุทธศาสนาที่สอนในหลักมุ่งไปสู่อรหันตเถระ ตามความหมายของฝ่ายมหายานให้ไว้ในสาวกยาน ก็มีเถรวาทด้วย มีสรวาสติวาท มหาสังฆิกะ วัชชีบุตรวาท มหิสาสกะวาท ธรรมคุปตะวาท สมันตปาสาทิกาเทศยปิยวาท มีหลายนิกายด้วยกัน เพราะฉะนั้นจะยืนยันว่าเป็นเถรวาทนิกายเดียวไม่ได้ นี่เป็นฝ่ายตรงกันข้ามกับฝ่ายมหายาน เขาเรียกสาวกยาน สาวกยานทั้งหมดนี้ พระสูตรฝ่ายสาวกยานที่มีอยู่นี้เป็นสถิติพระไตรปิฎกฝ่ายมหายานซึ่งชำระในราชวงศ์ฮงวน เพียงเท่านี้เราก็เห็นว่า ชาวพุทธฝ่ายมหายานได้เอาของเราไปด้วย คัมภีร์สำคัญของเรา เขาก็ได้แปลไปแล้ว ส่วนคัมภีร์ของเขาเราไม่มี อันนี้แหละที่เขาไว้ เปรียบฝ่ายเถรวาทแล้ว เพราะว่าของเขาได้เปรียบกว่าเราแล้ว ถ้าเราอ่านหนังสือ จีนออกก็จะรู้เรื่องในพุทธศาสนานอกจากจะเป็นมหายานแล้ว ยังพลอยรู้เรื่องพุทธศาสนานิกายอื่น ซึ่งแปลไว้ในภาคภาษาจีน ถ้าเรารู้ภาษาบาลีรู้เพียงของกระทำฝ่ายเดียว ไม่สามารถไปอ่านนิกายอื่น ๆ รวมทั้งมหายาน อันนี้จึงหมายความว่า ชาวพุทธมหายานที่ได้เปรียบเถรวาทตรงนี้แหละ คือถ้าเอาคัมภีร์สำคัญ ๆ ของฝ่ายเถรวาทและนิกายต่าง ๆ ในสาวกยานไปแปลไว้ในภาค ภาษาจีน จะยกตัวอย่างว่าคัมภีร์สำคัญของบาลีมีด้วยกัน ๒ เล่ม ที่แปลไว้ในภาคภาษาจีน สมัย ๑,๐๐๐ กว่าปีมาแล้ว เล่มแรกคือคัมภีร์สมันตปาสาทิกาอรรถกถาวินัยปิฎกจีนเรียก “เสียงเก๋ียงลุก ปิพอซาหลุง” “เสียงเก๋ียงลุก” ก็คือสมันตปาสาทิกานั้นเอง อรรถกถาวินัยปิฎกเล่มนี้เป็นผลงานของท่านพุทธโฆสะ ซึ่งเป็นนักภิกษุที่มีชื่อเสียงที่สุดของ

เถรวาทจีน ได้แปลเป็นภาษาจีนไว้แล้ว แปลเล่มแรกจนกระทั่งเล่มสุดท้ายเลย อันนี้ก็ถือได้ว่าได้เปรียบเถรวาทเช่นกัน สมมติว่าถ้าเราต้องการ จะเรียนรู้วินัยของฝ่ายเถรวาทเพียงพอก็จะดูได้จากหนังสือเล่มนี้ อีกเล่มหนึ่งในวรรณคดีของเถรวาทต้นฉบับสูญหายไป คือคัมภีร์วิมุตติมรรค คัมภีร์วิมุตติมรรค ฉบับภาษาบาลีหาไม่ได้แล้วในโลก ไม่ทราบว่าย้ายสาบสูญไปอย่างไร แต่น่าจะขอบคุณนักแปลคัมภีร์ของจีนที่อุตสาหะแปลเป็นภาษาจีนเอาไว้ คัมภีร์วิมุตติมรรคแต่งแก่ ศีล สมาธิ ปัญญา เหมือนวิสุทธิมรรค แต่ว่าแต่งก่อนวิสุทธิมรรค มีลิลาวาทารเหมือนวิสุทธิมรรคมาก แม้แต่ตัวกถาในนิเทศก็ใช้กถาบทเดียวกันกับวิสุทธิมรรคแล้วท่านที่รจนานั้นคือท่านอุปติสอรหันต์ผู้มีชีวิตอยู่ก่อนหน้าพุทธโฆษาจนกระทั่งนักปราชญ์ปัจจุบันนี้กว่าคัมภีร์วิสุทธิมรรคของพุทธโฆษาจารย์นั้นได้เรียนแบบวิมุตติมรรคมาเขียนใหม่ เอาวิมุตติ มรรคเป็นโคลง แล้วมาขยายเป็นคัมภีร์วิสุทธิมรรค อันนี้เป็นข้อวิจยของนักปราชญ์ในยุคปัจจุบัน ต้นฉบับมีอยู่ในภาษาจีน จึงให้ชื่อว่า “โก้ยถุกเต๋าหลุง” “โก้ยถุก” คือความหลุดพ้น “เต๋า” แปลว่า “มรรค” จึงได้ชื่อว่า “โก้ยถุกเต๋าหลุง” หนังสือเล่มนี้นักปราชญ์ลังกาได้แปลจากภาษาจีนเป็นภาษาบาลี โดยเอาภาษาจีนเป็นตัวตั้ง แล้วแปลจากจีนเป็นบาลี นับว่ามีความสามารถมากที่กลับจากจีนเป็นบาลีได้และนักปราชญ์อินเดียได้แปลจากจีนเป็นภาษาอังกฤษ คัมภีร์วิสุทธิมรรคเวลานี้มี ๒ ส่วนคือ ส่วนวลังกาแปลฉบับหนึ่ง ส่วนวินัยชาวดินเดียแปลฉบับหนึ่ง ทั้ง ๒ ส่วนนี้แปลจากต้นฉบับจีนทั้งนั้น นี่เป็นหนังสือที่สำคัญของเถรวาทในฝ่ายภาษาจีน ต่อมานอกจากคัมภีร์เถรวาทแล้ว วินัยปิฎกของพุทธศาสนานิกายอื่นที่ไม่ใช่เป็นมหายาน ดังเช่น นิกายธรรมคุปตะจีนเอามาแปลจบทั้งปิฎก ชื่อว่า “ลี้ซุงลุง” คือจัดตรัยธรรมคุปตะวินัยปิฎก ซึ่งสังฆมณฑลของจีนใช้เป็นหลักปฏิบัติในพิธีอุปสมบทกรรม พิธีกฐินกรรม พิธีจำพรรษา วินัยต่าง ๆ

ของสงฆ์จีนปัจจุบันใช้วินัยปิฎกธรรมคูปตะนี้เป็นหลัก นอกจากวินัยปิฎกของนิกายนี้แล้ว ยังได้แปลวินัยปิฎกของนิกาย มหิศาสะกะ จีนเรียกว่า “โง่วซุงลฺง” สันสกฤตเรียกว่าปัญจอธยามหิศาสะกะ แปลจบบริบูรณ์หมด นอกจากแปลวินัยปิฎกของ ๒ นิกายนี้แล้วยังแปลวินัยปิฎกของนิกายมหาสังฆิกะ ซึ่งจีนชื่อว่า “มอซอเจ็งคฺลฺก” และกัปปาฏิโมกข์ศีลสูตรของนิกาย ศาสยปิย แปลจบบริบูรณ์ จีนให้ชื่อว่า “เกียเฮียะหยฺยลฺก” รวมทั้งกับ สมันตปสาทิกาของบาลีอรรถกถาที่ตกลงพระไตรปิฎกของจีนนั้น ได้แปลเอาพระวินัยปิฎกของนิกายพุทธศาสนาอื่น ๆ ไว้ ๕ นิกายด้วยกัน ถ้ามีการศึกษาเทียบเคียงก็ต้องศึกษาจากต้นฉบับของจีนต้นฉบับสันสกฤตนั้นไม่มีแล้ว ทั้งนิกายสังฆิกะก็สูญหายนิกายธรรมคูปตะมหิศาสะกะ สรวาสติกวาทกาศยปิยะ ก็สูญเสียยกเว้นแต่เถรวาทที่ยังอยู่จนกระทั่งปัจจุบันนี้ อันนี้แหละเป็นเหตุให้พระไตรปิฎกฉบับของจีนนั้นมีค่าเหลือเกิน เขาได้เก็บเอาคัมภีร์สำคัญพุทธศาสนาอื่น ๆ ที่สูญหายแล้วจากโลกไว้ได้ ทั้งนี้เรามาดู สุตตันตะปิฎกบ้าง ยกเว้นแต่พระสูตรมหายานทั้งหมด ซึ่งมีอยู่ ๘๙๗ เล่ม สูตรสาวกยานมีอยู่ ๒๙๑ เล่ม ในจำนวน ๒๙๑ เล่มนี้เป็นพระสูตรของนิกายต่าง ๆ พวกนักแปลคัมภีร์ของจีนเข้าใจที่จะเลือกแปลที่มนิกายที่มลาคล คือแปลที่มนิกายสังยุตตสูตรตันตปิฎกของวินัยธรรมคูปตะเอาไว้แล้วก็แปลมัชฌิมกัมม หรือมัชฌิมนิกาย แปลพระสูตรแต่ละหมวดไม่ใช่แปลนิกายเดียวก็แปลหมด คือแปลที่มนิกายของนิกายโน้นจบ แปลมัชฌิมนิกายของนิกายนี้จบ และเลือกแปลสันตนิคายอีกนิกายหนึ่ง แล้วเอามาเทียบเคียงเป็นการศึกษาดูว่า สูตรต่าง ๆ ของนิกายต่าง ๆ ว่าเป็นอย่างนี้ อย่างนั้น คราวนี้มาเรื่องอภิธรรม อภิธรรมนั้นนักปราชญ์พุทธศาสนาของโลกเป็นหนี้บุญคุณต่อพระไตรปิฎกของจีนอย่างมหาศาล เพราะว่าอภิธรรมของฝ่ายสาวกยานได้แปลไว้มี ๓๘ เล่ม ในจำนวน ๓๘ เล่มนี้ จีนได้แปลอภิธรรมของ

สรวาสติวาทนิกายจบบริบูรณ์ นิกายนี้เป็นนิกายสำคัญที่สุดและเป็นนิกาย
 คู่แข่งกับมหายาน รวมทั้งเป็นนิกายคู่แข่งกับเถรวาท ในสมัยพุทธศาสนา
 ยังอยู่ในอินเดีย อภิธรรมปิฎกของนิกายนี้แปลเป็นจีนจบทุกปกรณ์ ทุกผูก
 อรรถบริบูรณ์ อภิธรรมสังคีติ ธรรมยาเยปาทศาสตร์ จีนแปลออกมาและ
 ก็อภิธรรมสกันธรรมยาเยปาทศาสตร์ จีนแปลออก และก็อภิธรรมปกรณ์
 ปาทศาสตร์ และก็อภิธรรมธาตุกายปาทศาสตร์ อภิธรรมวิญญานกาย
 ปาทจีน ก็แปลออกมาแล้วและก็อภิธรรมชิญานปัทฏฐานศาสตร์จีนแปล
 ออกมา อภิธรรมมหานิกายศาสตร์ จีนแปลออกมา ๗ ปกรณ์ด้วยกันเป็น
 ของนิกายสรวาสติวาทนิกาย ซึ่งนิกายนี้ได้สูญไปแล้ว ต้นฉบับอภิธรรม
 ปิฎกจีนได้แปลไว้ทุกอักษรรวมทั้งฎีกาอรรถกถาของอภิธรรม จีนก็แปลไว้
 ได้ด้วย เพราะฉะนั้นนักปราชญ์ทางพุทธศาสนาของโลกที่จะศึกษาความ
 เป็นมาของพุทธปรัชญานิกายต่าง ๆ จะต้องรู้จักภาษาจีนถ้าไม่รู้จักภาษาจีน
 ก็หมดท่าไม่รู้จะไปศึกษาอภิธรรมปิฎกได้อย่างไร จึงต้องรู้ภาษาจีนถ้าไม่รู้
 ภาษาจีนไปค้นคว้าปกรณ์ไม่ได้อันนี้ก็เป็ณคุณงามและคุณลักษณะพิเศษฉบับ
 มหายาน ซึ่งรวมเอาปกรณ์ของนิกายต่าง ๆ ไว้ด้วย คราวนี้ในปัจจุบัน
 พระไตรปิฎกฉบับของจีนนอกจากจะพิมพ์ในประเทศจีนแล้ว ประเทศเกาหลี
 และญี่ปุ่นทั้ง ๒ ประเทศนี้ ได้รับเอาวัฒนธรรมและศาสนาไปจากจีน ก็ได้
 อุดสักรวบรวมชำระอย่างเช่นเกาหลีพุทธศาสนาของจีนได้แผ่เข้าไปในเกาหลี
 ในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๐ ในสมัยราชวงศ์ซุ่ยของจีน ต่อมาในเกาหลีเองได้
 มีการสังคายนาพระไตรปิฎกถึง ๓ ทั้ง ๓ ครั้งนี้เกาหลีได้พิมพ์ออกทั้ง ๓ ครั้ง
 การพิมพ์พระไตรปิฎกของเกาหลีฉบับแรกนั้นพิมพ์หลังจีนเพียง ๔๐ ปี คือ
 ว่าหลังจากจีนพิมพ์พระไตรปิฎกฉบับแรกแล้ว หลังจากนั้นอีก ๔๐ ปี
 เกาหลีก็พิมพ์ตาม โดยรับเอาเครื่องพิมพ์แบบจีน แล้วก็ฉบับของจีนไปเป็น
 แม่แบบ ชำระพระไตรปิฎกขึ้นแล้วทำติดเนื่องกันถึง ๓ หน อักษรพระไตร

ปิฎกฉบับเกาหลีนั่นก็คืออักษรจีนนั่นเอง คือเกาหลีสืบเอาวัฒนธรรมของ
 จีนไปทั้งกระบิทั้งตัวอักษร ทั้งอะไรต่าง ๆ หหมด ส่วนญี่ปุ่นมีการชำระรวบรวม
 พระไตรปิฎก ๙ ครั้งด้วยกัน ญี่ปุ่นรับเอาพุทธศาสนาจากจีนเหมือนกัน
 ในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๒ คือในราชวงศ์ถัง พุทธศาสนาได้แพร่หลายไปใน
 ญี่ปุ่นจึงกลายเป็นศาสนาประจำชาติญี่ปุ่น แล้วก็นักปราชญ์ชาวญี่ปุ่นได้
 รวบรวมชำระพระไตรปิฎกออกมาทั้งหมด ๙ ครั้ง พระไตรปิฎกฉบับพิเศษ
 ฉบับแรกของญี่ปุ่นพิมพ์ช้ากว่าจีน ๖๖๖ ปี ช้ากว่าเกาหลี ๖๒๖ ปี นี่เป็น
 พระไตรปิฎกฉบับแรกของญี่ปุ่น แต่ถ้าว่าญี่ปุ่นเป็นชาติก้าวหน้าในด้านการ
 ศึกษา เศรษฐกิจ อุตสาหกรรม โดยเฉพาะการศึกษามีความก้าวหน้ามาก
 ในสมัยจักรพรรดิเมย์ ในราวสมัยรัชกาลที่ ๕ ของเรา เป็นสมัยปฏิรูปชาติ
 ญี่ปุ่นทั้งชาติ การศึกษาพุทธศาสนาของญี่ปุ่นก็พลอยปฏิรูปไปด้วย ฉะนั้น
 จึงมีมหาวิทยาลัยทางพุทธศาสนาเกิดขึ้น แต่เป็นมหาวิทยาลัยทางโลก
 ไม่ใช่ของสงฆ์โดยเฉพาะมหาวิทยาลัยสงฆ์แห่งแรกของโลกในยุคปัจจุบันคือ
 “มหามกุฏราชวิทยาลัย” ของไทยนั่นเอง ทั้งนี้ไม่พ้นมหาวิทยาลัยในสมัย
 โบราณ คือมหาวิทยาลัยนาลันทา ที่ว่าญี่ปุ่นก็มีมหาวิทยาลัยพุทธศาสนา
 แต่เป็นมหาวิทยาลัยสามัญธรรมดา แล้วก็เอาวิชาพุทธศาสตร์เป็นคณะหนึ่ง
 ในมหาวิทยาลัย ซึ่งตั้งขึ้นโดยกองทุนพุทธศาสนา นักปราชญ์ชาวญี่ปุ่นได้
 ชำระพระไตรปิฎกใหม่ ซึ่งเป็นพระไตรปิฎกของจีนนั่นเอง ชำระในสมัย
 จักรพรรดิไดโซ ได้พิมพ์พระไตรปิฎกขึ้นให้ชื่อตามศักราชไดโซ โดยมี
 นักปราชญ์ชาวญี่ปุ่นเป็นผู้บริหารงานชำระพระไตรปิฎกชื่อศาสตราจารย์
 สดากุส เป็นประธานกรรมการแล้วก็มีคณะกรรมการอีก ๑๐๐ กว่าท่าน
 ล้วนแต่เป็นนักปราชญ์ที่มีชื่อเสียงในทางพุทธศาสนาของญี่ปุ่น ได้ชำระ
 พระไตรปิฎก ฉบับไดโซเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๒ ถ้าคิดเป็นปกรณัมมีรวมทั้งหมด
 ๓๕๐ ปกรณัม คิดเป็นผูกลาน ๑๑,๙๗๐ ผูก คิดเป็นเล่มสมุดพิมพ์เอ็มโพโซ

ปีเรีย ๑๐๐ เล่ม บริบูรณ์ จีนเรียกว่า “ไต้เจียจั้ง” ญี่ปุ่นเรียกฉบับ “โคโซ” หนึ่งแบ่งเป็น ๓ คอลัมน์ ตัวพิมพ์ใช้ภาษาจีนหมด มีอรรถ ฎีกา ปกรณ์ วิเศษ โยชน เถรภาสิต บทนิพนธ์ของพระเถรานุเถระจีนในสมัยต่าง ๆ ไม่มีพระไตรปิฎก ฉบับใดในโลกที่อุดมสมบูรณ์เท่าฉบับโคโซนี้แล้ว มีค่ามหาศาลเป็นรัตนมหาสาครที่ควรแก่การแหวกว่ายของนักปราชญ์ พุทธศาสนาที่จะเข้าไปชำแรกแหวกว่ายในนั้น รับรองสนุกสนานน่ารื่นเริงมาก จะหาคนอ่านพระไตรปิฎกฉบับนี้จบยากเหลือเกิน ทั้งนี้หมายถึงอ่านทุกตัวอักษร มีพระภิกษุจีนรูปหนึ่งชาวไต้หวัน ได้ตั้งอธิษฐานไม่ติดต่อกับสังคมภายนอกปิดประตูขังตัวเองและก็เรื่องสรีระก็อยู่ในกุฏินั้น อาหารการกินก็ส่งทางหน้าต่าง ใช้เวลาอ่านอยู่ ๖ ปีเต็ม จึงอ่านจบทุกหน้าทุกตัวอักษร อันนี้น่าอนุโมทนามาก ถ้าใครได้ไปทำบุญกับท่านขณะออกจากกุฏิ อาณิสสจะไม่แพ้การทำบุญกับพระอรหันต์ เวลาออกนิโรธเข้านิโรธเป็นแน ส่วนพระไตรปิฎกของทิเบตนั้นแบ่งออกเป็น ๒ ภาค คือตั้งคยอง กับ ดาคยอง ตั้งคยองนั้นหมายถึงพระไตรปิฎกที่เป็นพุทธวจนะ ส่วนดาคยองนั้นคือพวกอรรถฎีกา พุทธศาสนาได้แพร่หลายเข้าไปในทิเบตสมัยราชวงศ์ถัง ในราวศตวรรษที่ ๑๒ แห่งพุทธศาสนา สมัยแผ่นดินพระเจ้าสรองตสันคัมโป ปกครองประเทศทิเบต พระเจ้าสรองตสันคัมโปได้ให้ราชทูตชื่อว่า “ธรรมมิตสันภูต” ไปศึกษาภาษาสันสกฤต ที่แคว้นแคชเมียร์หรือกาสมีระ เมื่อกลับทิเบตแล้วท่านธรรมมิตสันภูตได้มีบัญญัติตัวอักษรทิเบตขึ้น โดยดัดแปลงอักษรเทวนาครีของอินเดีย นับตั้งแต่นั้นมาก็มีบรรดาคณาจารย์จากนาลันทา วิกรมศิลา เดินทางเข้ามา ทิเบตเพื่องานแปลคัมภีร์ต่าง ๆ ยกตัวอย่างเช่นท่านสันติรักชิตกรมสรีระ แห่งนาลันทา และท่านที่ปึงการะศีสะ จากวิกรมศิลา ๓ ท่านนี้เป็นนักแปลคัมภีร์ชั้นยอดเยี่ยมของทิเบต แต่เป็นชาวอินเดีย นอกจากนี้ก็มีลามะชาวทิเบต เดินทางไปศึกษาที่นาลันทาและ

วิกรมศิลา เช่น ลามะบูชตันได้เดินทางไปศึกษาที่วิกรมศิลา เมื่อกลับไป
 แล้วก็เริ่มงานแปลคัมภีร์ต่าง ๆ ไว้มาก แล้วก็มีลามะวิลาลิตา ท่านผู้นี้ก็เดิน
 ทางไปศึกษาในอินเดียจากนาลันทา เมื่อกลับทิเบตแล้วก็แปลถ่ายทอด
 คัมภีร์ต่าง ๆ คัมภีร์พุทธศาสนาในทิเบต นักปราชญ์ของโลกยกย่องว่ามี
 ความถูกต้องที่สุดเหมือนต้นฉบับ เพราะว่าไม่ต้องสงสัยเลยในเมื่อไวยากรณ์
 และอักษรของทิเบตได้ดัดแปลงจากตัวอักษร เทวนาครีกับภาษาสันสกฤต
 ในการถ่ายทอดคัมภีร์จึงทำได้ง่ายแล้วก็คัมภีร์พุทธศาสนานั้นมีคุณลักษณะ
 พิเศษอยู่ ๒ ข้อ ข้อหนึ่งเป็นลัทธิมนตรยาน ซึ่งในพระไตรปิฎกของจีนก็เหมือน
 กันแต่ไม่มากเท่าทิเบต ลัทธิมนตรยานจีนเรียกว่า “หมิกเส็ง” จีนได้แปล
 เอาคัมภีร์มนตรยานสมัยแรก ๆ ไว้ คือสมัยแรกมนตรยานแบ่งออกเป็น
 ๒ ภาค คือ

๑. วัชรมาตมณฑลมนตร์มณฑล จีนเรียกว่า “กิมกังไก่ม่วงถ่อลั๊ว”
๒. ครรรกัธาดุกุมณฑล จีนเรียก “ทอจิงไก่ม่วงถ่อลั๊ว”

๒ ภาคนี้เป็นคัมภีร์รัตนของพุทธศาสนาและจีนได้แปลไว้จบบริบูรณ์
 แต่ยุคที่ ๓ จีนไม่ได้แปลไว้เรียกว่า “บ่อเสียงกิมกังเส็ง” แปลว่าอสมสม
 วัชรธาตุตันตระ อันนี้จีนไม่ได้แปลเอาไว้แต่ทิเบตแปลไว้จบบริบูรณ์นอกจาก
 นี้ผู้แปลคัมภีร์พุทธศาสนาในนาลันทา และวิกรมศิลาตั้งแต่สมัยการะมาแล้ว
 แปลไว้บริบูรณ์หมดในภาษาจีน โดยเฉพาะอย่างยิ่งคัมภีร์ประเภทเรียกว่า
 ประมาณ คือ วิชาการยิกหรือตรรกวิทยานั้นเอง ทิเบตแปลไว้หมด งานรียก
 นิพนธ์ต่าง ๆ ของท่านธรรมธีระติและท่านนินนะคะ เช่น นยายพินทุ
 นยายวิกัลปะ ประมาณนากายะ ประมาณพินทุ พวกนี้แหละเป็นคัมภีร์ที่ว่า
 ด้วยประมาณ ว่าด้วยรียก เป็นวิชาทางตรรกวิทยา สมัยปลาย ๆ ที่พุทธ
 ศาสนาเสื่อมลงแล้ว นักปราชญ์ในนาลันทาและวิกรมศิลาได้แต่งไว้มาก

แล้วก็นักปราชญ์ทิเบตได้แปลถ่ายทอดไว้หมด การศึกษาพุทธศาสนาในทิเบตนั้น เราพอจะแบ่งออกเป็น ๕ ภาคด้วยกัน ชั้นแรกเป็นวินัยปิฎก ลามะใช้วินัยปิฎกของนิกายสรวาสติวาทหลัก คล้ายกับพระสงฆ์จีนใช้วินัยปิฎกของนิกายธรรมคุปตะเช่นกัน ในพิธีอุปสมบทกรรม และพิธีสังฆกรรมต่างใช้วินัยปิฎกนี้ทั้งสิ้น ส่วนอภิธรรมทิเบตใช้อภิธรรมปิฎกธรรมโกษะการีทาของท่านคันถรจนอาจารย์พินทุเป็นหลักในการศึกษา อีกเล่มหนึ่งคือคัมภีร์อภิสมายลังการะของท่านไมตรีนาถเป็นผู้เขียน จีนเรียกว่า “เหียงกวงจ้งเจี่ยมหลุง”

ส่วนคัมภีร์ตรรกวิทยาของท่านทีนาคะและธรรมธีรตะใช้คัมภีร์นิกายพินทุเป็นหลักสูตร แล้วอีกเล่มหนึ่งคือ มหาปรัชญาปารมิตาสูตรรวม ๕ เล่มด้วยกัน ถ้าเราเรียนรู้คัมภีร์ ๕ ปกรณ์นี้แล้ว ก็เท่ากับเรียนพระไตรปิฎกทิเบตจบเหมือนกัน เพราะว่า ๕ เล่มนี้ได้ยกเอาส่วนสำคัญของพระไตรปิฎกทิเบตเอาไว้บริบูรณ์พระไตรปิฎกฉบับนี้ได้พิมพ์ในประเทศญี่ปุ่น นักปราชญ์ลัทธิลามะในสมัยจักรพรรดิคังซี และ เคียงล้ง ในรัชกาล ๒ สมัยนี้ได้มีพระราชโองการให้ชำระพระไตรปิฎกภาษาทิเบตออกเป็นเล่มสมุดพิมพ์ที่กรุงปักกิ่ง นอกจากนี้ยังให้แปลเป็นภาษาแมนจูเลีย ชาวญี่ปุ่นได้ไปถ่ายพระไตรปิฎกฉบับแมนจูเลีย แล้วเอามาพิมพ์ที่ประเทศญี่ปุ่นหลังสงครามคิดเป็นเงินไทยประมาณแสนกว่าบาท แพงที่สุดในโลกแต่ว่ามีค่ามหาศาลที่สุดในโลกพิมพ์จากต้นฉบับที่เดียว คือใช้ฟิล์มถ่ายก่อนแล้วแกะบล็อกตีพิมพ์ที่หลัง มีรูปพรรณสัณฐานสวยงามมาก นี่เป็นประวัติพระไตรปิฎกทิเบต

ส่วนพระไตรปิฎกฉบับมงโกเลีย และแมนจูเลียนั้นทั้ง ๒ ประเทศนี้รับ พุทธศาสนาแบบลามะจากทิเบตพระไตรปิฎกฉบับของมงโกเลีย ฉบับแรกของโลกได้เกิดขึ้นในสมัยราชวงศ์หงวนโดยรับสั่งของจักรพรรดิคุปโลซานหรือหงวนสีโจ้วฮ่องเต้ มีรับสั่งให้มหาลามะรูปหนึ่งจัดการแปลพระไตรปิฎก

ภาษาธิเบตเป็นภาษามงโกเลียจบบริบูรณ์ ใช้เวลาแปลอยู่ ๓๐ กว่าปีจบทั้ง
 ปิฎก มงโกเลียจึงมีพระไตรปิฎก แมนจูเลียได้แปลพระไตรปิฎกโดยได้รับสั่ง
 จากมหาจักรพรรดิคังซี ในสมัยราชวงศ์เซ็งที่ปกครองประเทศจีน เวลาที่
 พระไตรปิฎกแมนจูเลีย เหลืออยู่ในโลกเพียงฉบับเดียวเท่านั้น อยู่ที่
 มหาวิทยาลัยประเทศญี่ปุ่นรักษาไว้ญี่ปุ่นได้จากเมืองโมฮาบินในแมนจูเลียเมื่อ
 สมัยญี่ปุ่นได้เข้ายึดครองแมนจูเลียอยู่ ทั้งโลกมีอยู่จบเดียว เฉพาะของแมน
 จูเลียฉบับนั้นจึงมีค่ามหาศาลเหลือคณานับทีเดียว ส่วนพระไตรปิฎกฉบับ
 ญวนนั้นก็เหมือนกัน คือ ญวน ญี่ปุ่น เกาหลี ได้รับเอาศาสนาวัฒนธรรม
 ตัวอักษรต่าง ๆ ไปจากจีน ฉะนั้นพระไตรปิฎกของญวนก็คือใช้พระไตรปิฎก
 ฉบับภาษาจีนเป็นหลักนั่นเอง ฟังจะมีการแปลจากอักษรโรมัน ภาษากักนุ่น
 ของญวนในสมัยฝรั่งเศสครองญวนอยู่ เป็นความคิดของนักอักษรศาสตร์
 ชาวญวนคนหนึ่งกับมิชชันนารีชาวฝรั่งเศสเห็นว่าการเรียนแบบเก่าของญวน
 คือภาษาจีนกว่าจะเรียนรู้ลำบาก ก็เลยคิดเอาอักษรโรมันมาสะกดตัวเป็น
 เสียงสำนวนของญวน บัญญัติให้เป็นอักษรชาติญวนขึ้น ตั้งแต่นั้นมาก็มี
 ชาวพุทธในประเทศญวนได้พยายามแปลคัมภีร์กระท่อนกระแท่นออกทีละเล็ก
 ทีละน้อย แต่จะทุกวันนี้ยังไม่มีพระไตรปิฎกฉบับที่เป็นอักษรโรมันที่เป็น
 ภาษาญวนอย่างสมบูรณ์มีแต่พระสูตรปกิณกะ บางปกรณ์ บางเล่มเท่านั้น
 เอง นักศึกษาพุทธศาสนาชาวญวนที่ต้องการศึกษาพระไตรปิฎกยังต้องเรียน
 ภาษาจีน มิฉะนั้นก็อ่านพระไตรปิฎกไม่ได้ ดังนั้นวัดต่าง ๆ ในประเทศ
 ญวนจึงยังสอนอักษรศาสตร์จีนอยู่ อ่านออกเสียงเป็นญวน พระภิกษุสงฆ์
 ที่มีความรู้ในการศึกษาพุทธศาสตร์จริง ๆ แล้ว โดยมากเป็นผู้เขียนอ่าน
 หนังสือจีนได้ อันนี้เป็นเรื่องพระไตรปิฎกของมหายาน พอสังเขป จึงขอยุติ
 การปาฐกถาเพียงเท่านี้

